

5. Д.С. Алексеевич, Д. М. Алексеевич. Формыреализации человеческого капитала в цифровой экономике // Научная статья // <https://cyberleninka.ru/article/n/formy-realizatsii-chelovecheskogo-kapitala-v-tsifrovoy-ekonomike/viewer>
6. https://24tv.ua/ru/kitajskaja_kompanija_zamenila_90_sotrudnikov_na_robotov_produkktivnost_vyrosla_na_250_n778783
7. <https://seanews.ru/2019/10/21/ru-kak-pechatali-kater-na-3d-printere/>
8. К. Масимов // Следующий властелин мира. Искусственный интеллект" // 2019.

ӘОЖ 327.1

«БІР БЕЛДЕУ-БІР ЖОЛ» БАСТАМАСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ

Амзенова Жанель Жанатовна

zhanel_500@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Халықаралық қатынастар факультетінің магистранты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Джумадилова Г.М.

Қытайдың «Жаңа Жібек жолы» жобасына көңіл аударуы Орталық Азияның саяси әлеуетін Азия дамуының Азия-Тынық мұхит аймағына көшіру үдерісінде геостратегиялық жоспарларымен анықталады. Орталық Азиядағы мемлекеттердің теңізге шығу мүмкіндігі жоқ, бұл аймақтың елдерінің экономикаларын дамытуға үлкен кедергі.

Жаңа Жібек жолын құру Орталық Азияны Азия-Тынық мұхиты аймағын және Еуропаны байланыстыратын ыңғайлы дәлізді құруға мүмкіндік беріп қана қоймай, Орталық Азия елдерінің сыртқы әлеммен байланыстарын кеңейтеді. Өз кезегінде, энергияға бай Орталық Азия Қытайға өзінің географиялық жақындығымен ғана емес, Орта Шығыстан суды экспорттаудың (Ормуз бөгесін жабудың) саяси қатерінің және тұрақсыз жеткізілімдердің (Малакка бөгетіндегі қарақшылық) байланысты ерекше қызығушылық тудырады [1].

Орталық Азия аймағы мемлекеттерінің ұлттық мүдделері тұрғысынан Қытайдың Жібек жолы экономикалық белдеуі бастамасының даму перспективаларында бірқатар мәселелер бар.

Сыртқы бақылаушылардың арасында кең таралған Орталық Азияны бірыңғай аймақ ретінде қарастырудың тұрақты көзқарасы көп жағдайда қате болып табылады [2]. Аймақ мемлекеттері арасында шешілмеген қайшылықтар мен қақтығыстар әлі де сақталуда. Шекаралар мен этникалық анклавдардың проблемалары ықтимал қауіпті болып қалады, аймақшылдық және трайбализм мәселелерінің рецидивтері болып тұрады. Өмірлік су ресурстары негізінен біркелкі бөлінбейді [3]. Ұзақ уақыт бойы Орталық Азия Азия мен Еуропаны байланыстыратын ішкі дәліз болды. Бұл қазіргі уақытта өзекті болып қала береді, сондықтан сыртқы күштерде ұзақ уақыт бойы тәуелсіз Орталық Азия интеграциясының қажеттілігі болмады.

Сондай-ақ, Орталық Азияның саяси элиталары, олар үшін ішкі саяси бәсекелестікті тудыратын ұлтүстілік құрылымдардың пайда болуына қызығушылық танытпаған жоқ. Дегенмен, саяси деңгейде ЖЖЭБ идеясы Орталық Азияның барлық мемлекеттерімен қабылданды. Бұның басқа жобалардан айырмашылығы, қытайлық бастаманың ерекшелігі - оның қатысушылары үшін саяси талаптардың мүлдем болмауы. Сонымен қатар, Қытайға шектен тыс риясыздық тән деп айту қате болар еді.

Жібек жолының экономикалық белдеуі жобасы Еуразиялық көліктік дәліз тұжырымдамасын іске асырудың алғашқы концепциясы болмаса да, көбінесе ықтимал мүмкіндіктерге ие концепция. ЕО-тың бұрынғы TRASECA немесе CAREC деп аталатын азиялық кәсіпкерлік тұжырымдамалары жеткілікті дәрежеде үйлестірілмеген деп сынға ұшырады [4].

«Үлкен Таяу Шығыс», «Үлкен Орталық Азия» және «Жаңа Жібек жолы» американдық аймақтық жобалары, бірінші кезекте, жергілікті саяси режимдерді демократияландыруды мәжбүрледі, бұл іс жүзінде хаосқа әкелді [5].

Бұл өз кезегінде, ЕЭО-ты тек қана экономикалық жоба ретінде қарастыратын мемлекеттердің саяси билеушілерімен қатар, өзінің әл-ауқатының артуын күтетін халық тарапынан да теріс реакция туғызбауы мүмкін емес. Қытай болса, өзінің инвестициялары, жаңартылған көліктік инфрақұрылымын ұсынады, сонымен қатар әзірге ол жергілікті билік үшін ешқандай саяси талаптар қоймайды. ЖЖЭБ елеулі қаржы ресурстарына ие жоба. Жібек жолының қоры мен АИИБ бұл мәселеде күмән туғызбайтыны сөзсіз. Бұдан басқа, бұл институттар бірқатар жобаларды қаржыландыруын жүргізіп жатыр.

Қазірдің өзінде Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы сауда айналымындағы Қытай үлесі айтарлықтай өсіп тұратынын 1-кестеден байқаймыз.

Жыл	Барлық мемлекеттер	Қазақстан		Қырғызстан		Өзбекстан		Тәжікстан		Түрікменстан	
		экспорт	импорт	экспорт	импорт	экспорт	импорт	экспорт	импорт	экспорт	импорт
2013	51.276,8	13.646,1	17.058,6	5.186,4	63,27	2.714,2	1.948,8	1.949,3	89,85	1.242,7	8.875,4
2014	46.954,1	23.560,1		5.400,1		4.370,0		2.531,0		11.481,1	
2015	33.714,1	6.850,0	8.537,1	4.386	58,0	2.247,0	1.277,0	1.898,0	60,0	820,1	7.834,1
2016	52.386,8	9.421,9	11.077,3	4.468,2	71,8	2.300,2	1.087,2	2.365,1	56,7	1.458,1	8.456,1
2017	58.658,2	11.654,2	15.562,2	4.879,2	98,2	4,958,3	2,324,1	2,654,2	62,2	1,689,1	10,236,1
2018	61.743,4	12.845,1	16.657,5	5.284,3	88,97	4.356,1	2.498,1	2.856,1	65,4	1.758,1	9.156,1

Кесте 1. ҚХР-дың Орталық Азия мемлекеттерімен жасаған сауда операциялары (2013-2018 жылдар аралығында) (млн долл.)

(Дереккөз: Қытай Халық Республикасының сауда министрлігінің мәліметтері негізінде автормен құрылған <http://ozs.mofcom.gov.cn/>)

Қытай Банкі «Бэй-Терек» АҚ ұлттық холдингі арқылы Қытайдың банкіне Қазақстанның индустриалды дамуына 5 млрд. АҚШ долларын бөлді. Бұдан басқа, Қазақстан «Үдемелі индустриялық-инновациялық даму», ақпараттық технологиялар және экономиканың басқа да салалары бойынша «Жібек жолы Қорымен» серіктестік туралы келісімге қол қойды. Қор Қазақстанда жалпы құны 2-3 млрд. АҚШ долларын құрайтын индустриялық жобаларды қаржыландыру туралы келісім жасасу мүмкіндігін қарастыруға дайын болды [6].

Мемлекеттер	Инвестициялар, млрд.дол	Ынтымақтастық салалары
Қазақстан	31	Энергетика, көлік, құрылыс, ауыл шаруашылығы
Қырғызстан	4	Электроэнергетика, көлік, инфрақұрылым, ауыл шаруашылығы
Түрікменстан	10	Энергетика, газды барлау және өндіру, көлік, инфрақұрылым
Өзбекстан	16	Энергетика, газды барлау және өндіру,

		жоғарғы технологиялар саласында біріккен кәсіпорындар құру, көлік, ауыл шаруашылығы
Барлығы	57	

Кесте 2. Қытайдың Орталық Азия мемлекеттеріне құйған жиынтық инвестициялары (Дереккөз: автормен құрылған).

Қытай Ресеймен ғана емес, сондай-ақ ЖЖЭБ аумақтары арқылы өтетін басқа мемлекеттермен де ымыраға келуге дайын. Бұған қол жеткен уағдаластықтармен қатар, сондай-ақ Қытай басшылығының саясаты да дәлел болып тұр. Экономикалық өсу тұрғысынан аймақтық экономикалық ынтымақтастықты дамыту Қытайдың барлық елдерге, ең алдымен көршілес елдерге қатысты саясатының негізгі лейтмотиві болып табылады.

Қытай Орталық Азияның үш елімен ортақ шекараға ие, бұл бірлескен көліктік-логистикалық жобаларды дамытуда сөзсіз артықшылықтар береді [5]. Сонымен қатар, ЖЖЭБ арқылы өтетін елдердің өздері осы жобаларды іске асыруға мүдделі болып тұр. Бұл транзиттік алымдар мен аймақ елдерінің экономикаларына қаржы құюларынан түскен кірістердің артуына ғана емес, сонымен қатар олардың арасында көлік байланысын ұлғайтуға уәде береді.

Орталық Азия мемлекеттеріндегі ЖЖЭБ-н қолдаудың маңызды факторы олардың экономикалық саясаты болып табылады. Аймақтағы елдердің саяси мүдделері әртүрлі. Қазіргі жағдайда 200-250 миллион әлеуетті тұтынушысы бар ірі нарықтар ғана жұмыс істейді [5]. Ал үлкен өндіріспен, әсіресе, инновациялық өндіріспен айналысу үшін, ірі өткізу нарықтарымен қатар, адами және ғылыми-техникалық әлеуеттің болуы қажет. Алайда Орталық Азияның барлық экономикалық кеңістігі 60 миллион адамнан асады, ал кеңестік кезеңде пайда болған ғылыми-техникалық әлеует, бәлкім, Өзбекстаннан басқа, үмітсіз жоғалды [5]. Сондықтан, жоғарыда айтылған себептерді ескере отырып, жаңа интеграциялық жобаның инициаторы болып табылатын Қытай үшін тамаша делдалдық әрекет қосу керек. Оның қолынан келу-келмейтіні үлкен мәселе болып тұр. Кез-келген жағдайда қазіргі кезде бұл идея АҚШ-тың да, Ресейдің де қолынан келмей тұр, бұған «Жаңа Жібек жолы» идеясының толық сәтсіздігі мен «Еуразиялық интеграция» тұжырымдамасының өте күрделі алға жылжуымен дәлелденген.

ЖЖЭБ-нің таза нысанда интеграциялық жоба емес екендігін есте ұстау маңызды. Оның негізгі мақсаты - қытай тауарларын Орталық Азия, Ресей, Еуропа және Таяу және Орта Шығыс елдерінің нарығына шығару үшін қолайлы жағдайлар жасау. Орталық Азия сарапшыларының пікірінше, ЖЖЭБ көрші елдерге, ең алдымен Орталық Азияға бағытталған, Қытайдың жаңа геосаяси тұжырымдамасының маңызды компоненті ретінде қарастырылуы мүмкін. Негізгі мақсат - Еуразиядағы өңірлік экономикалық ынтымақтастықты нығайту және «халықаралық ынтымақтастық пен жаһандық басқарудың жаңа моделін» жасау.

Орталық Азия мемлекеттерінің саяси басшылығы да, сарапшылар қауымдастығының да назарынан тыс қалған маңызды мәселе - ЖЖЭБ-нің негізінде Қытайдың өңір мемлекеттерінің инфрақұрылымы және индустриалды дамуына үлес қосу туралы альтруистік ынтасы емес екендігі.

Бүгінгі таңда ҚХР басшылығының мақсаты - Қытайды «әлемдік шеберханадан» «инновациялық державаға» және әлемдік нарыққа қызмет көрсетушіге айналдыру міндетін қойып, АҚШ пен Еуропаның осы саладағы орындарын ауыстыру. Қытайдың жекелеген өңірлерінің даму кемшіліктерін азайтып, олардың өндірістік әлеуетін едәуір арттыруға, әлемдік ақпараттық-индустриалды-инновациялық орталықтардың біріне айналдыруға бағытталған ЖЖЭБ мен Теңіз Жібек жолы жобаларын жүзеге асыру осы мәселені шешуге ықпал етуі тиіс. Басқаша айтқанда, тұжырымдама негізінде ЖЖЭБ арқылы өтетін елдердің өндірістік әлеуетін дамыту қамқорлығы емес, ең алдымен Қытайдың батыс аймақтарының

қарқынды даму мақсаты жатыр. Бұл мәселені кешенді зерттеу үшін төменде желілік талдау әдісі ұсынылады.

Мемлекет	ШЫ Ұ	ЕЭО	ҰҚШ Ұ	ТМ Д	ЭСҰ (ОЭ С)	ТҮРКСО Й	ИДБ (ИБР)	ИСҰ (ОИ С)	ОБС Е
Қазақстан	1	1	1	1	1	1	1	1	
Қытай	1	0	1	0	0	0	0	0	
Ресей	1	1	1	1	0	0	0	0	
Қырғызста н	1	1	1	1	1	1	1	1	
Өзбекстан	1	0	0	1	1	1	1	1	
Тәжікстан	1	0	1	1	1	0	1	1	
Түрікменст ан	0	0	0	0	1	1	1	1	

Кесте 3. Орталық Азия мемлекеттердің халықаралық ұйымдарда қатысуының матрицасы (Дереккөз: автормен құрылған).

Мемлекет	Қазақста н	Қыта й	Ресе й	Қырғызста н	Өзбекста н	Тәжікста н	Түрікменста н
Қазақстан	8	2	4	8	6	6	4
Қытай	2	2	2	2	1	2	0
Ресей	4	2	4	4	2	3	0
Қырғызстан	8	2	4	8	6	6	4
Өзбекстан	6	1	2	6	6	5	4
Тәжікстан	6	2	3	6	5	6	3
Түрікменста н	4	0	0	4	4	3	4

Кесте 4 Мемлекеттердің мемлекетаралық ұйымдарға қатысуы бойынша жасалған социоматрица (Дереккөз: автормен құрылған) (Дереккөз: автормен құрылған).

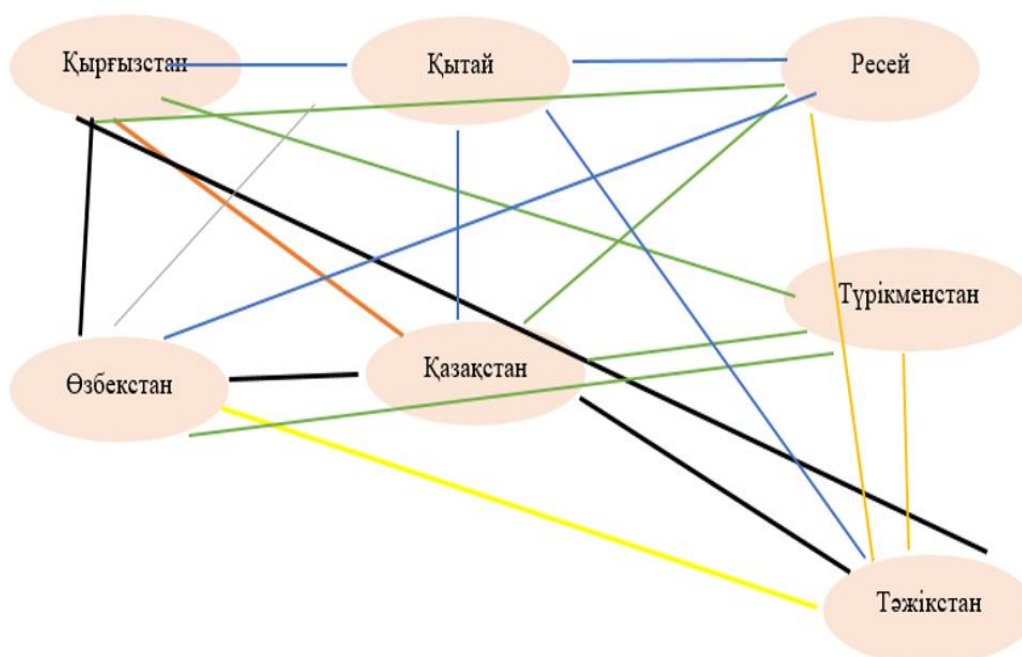

Схема 2 Социоматрица нәтижелерінен шыққан халықаралық желі (Дереккөз:автормен құрылған)

Шартты белгілер:

1. — 8 ұйымның мүшесі
2. — 6 ұйымның мүшесі
3. — 5 ұйымның мүшесі
4. — 4 ұйымның мүшесі
5. — 3 ұйымның мүшесі
6. — 2 ұйымның мүшесі
7. — 1 ұйымның мүшесі

Соңғы уақытта ЖЖЭБ арқылы өтетін мемлекеттердегі өнеркәсіптік кәсіпорындардың құрылуымен қатар, Қытаймен бірге экономиканың нақты секторында ынтымақтастықты кеңейту қажеттілігі туралы көп айтылса да, Қытайдың аймақ мемлекеттерін өз экономикасының әлеуетті бөлігі ретінде ешқашан қарастырмағанын айту керек. Қытай үшін Орталық Азия қытайлық тауарлардың өткізу нарығы мен табиғи ресурстар көзі және транзиттік аумақ ролін ойайды. Аймақта қытайлық инвестициялар негізінен инфрақұрылымға бағытталған және нақты салалардың дамуын қарастырмайды. Бұл жердегі қауіп туғызатын үлкен мәселе, Қытай инвестицияларының құйылуымен қатар, қытай жұмыс қолдарының келуі, ол болса, отандық еңбек күші мол Қазақстан және т.б. Орталық Азия елдерінің пайдасына ойнамайды.

Қорытындылай келсек, жүргізілген талдаудың нәтижесінде, ЖЖЭБ-нің іс жүзінде жүзеге асырылуына Қазақстанның тарапынан және Орталық Азия аймағының өзге мемлекеттерінің қатысуы тұрғысынан қарама-қайшылықтар жоқ, ал ең бастысы, тіпті сарапшылар деңгейінде де осы қатысудың қауіп-қатерлерін талқылау жүргізілмейді. Алаңдатушылық туғызатын жалғыз мәселе - бұл қытайлық компанияларға ауыл шаруашылыққа бағытталған жерлерді беру перспективасы. Алайда, ең алдымен, бұл мәселе Қытайдың пайдасына шешіледі деген пайым бар.

Бұл жоба интеграциялық бастама ретінде қабылданады. Экономикалық халықаралық интеграция бойынша басқа да ұқсас жобалар сияқты, сауда жасау мен ауыстырудың салдары қатысушы елдердің пайдасына және сыртында қалатын елдер үшін пайда әкеледі. Бұл интеграцияның тағы бір мәселесі, жолдардың үздіксіз жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін құқықтық нормалар, ережелерді стандарттау және ырықтандырумен байланысты.

Си Цзиньпин өзінің бағдарламасында сөйлеген сөзінде «Бір белдеу-бір жол» бастамасы негізінде бес қағидатты белгіледі. Ең алдымен, бұл мемлекеттерді бейбіт қатар өмір сүруге бағыттауы керек, мемлекеттердің диалог пен ынтымақтастыққа негізделген әріптестік қарым-қатынастар орнату қажеттілігі туындауы керек [5].

ҚХР ұсынған бастама мемлекеттер, өңірлер мен континенттерді байланыстыратын жердегі магистральдар мен теңіз бағыттарын салу, экономикалық ынтымақтастық аймағын құру, сауда қатынастарын нығайтуды көздейді. Бұған қоса, ол қатысушы елдердің ұлттық даму стратегияларын үйлестіруді және мүдделердің біртұтастығы мен толықтырылуын негізге ала отырып, жан-жақты нығайтуға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттердің тізімі

1. Инициатива совместного строительства «Одного пояса, одного пути» прогресс, вклад и перспективы / [Электрондық ресурс] URL: <https://rus.yidaiyilu.gov.cn/document/issue/87094.htm>
2. 25 Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қытай Халық Республикасының Үкіметі арасындағы "Нұрлы жол" жаңа экономикалық саясатын және "Жібек жолының экономикалық белдеуін" салуды ұштастыру жөніндегі ынтымақтастық жоспарына қол қою туралы/ [Электрондық ресурс] URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1600000518>.

3. Сафронова Е.И. Китай в мировой и региональной политике. История и современность. Выпуск XXII : ежегодное издание / сост., отв. ред. Е.И. Сафронова. — М.: ИДВ РАН, 2017. — 52-55 б.
4. Нурсеитов А.А. Экономический пояс Шелкового пути: возможности и перспективы //ЭФИ. 2015. №1. 3 б.
5. H.Liu, W.Yeerken, W.T.Wang, C. Impacts of the Belt and Road Initiative on the spatial pattern of territory development in China, Progress in Geography, №.5, 2015, p. 534—535.

UDC 327.1

THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF UNITED STATES FOREIGN POLICY IN THE MODERN WORLD

Askerbek A.A.

a.kulysheva.ht@gmail.com

PhD student of International Relations Department
Faculty of International Relations
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Nur-Sultan, Kazakhstan
Supervisor – A.M. Esdauletova

The role and place of United States in contemporary international relations and world politics are subjects of serious controversy within the country and abroad. The range of opinions is very wide from seeing our planet as a "new American Empire" to representations about the United States as one of the great powers with very limited capabilities. For a more objective assessment of this ideological question it is necessary to determine: 1) what real resources and tools have international influence of the United States; 2) what is the strategy for their use; 3) how this strategy is implemented in the major regions of the world. In the aggregate components of national power (economic, scientific, technological, financial, military, natural geographic, etc.) the USA is the leading center of power in world politics [1, p. 31]. In addition, this article shares the concept of national interests of the United States and their driving forces through the mechanisms of adoption of political decisions externally to achieve results. Thus, it will be clear what the US position is in the world at this stage and the preconditions for successful implementation.

Each country is evolved and develop its own specific factors of development. America in this regard is no exception. Large area (9.3 million sq km) and rich natural resources, huge consumer market (population over 250 million people), the developed market relations have all contributed to economic progress.

The global technical and scientific leadership of the country lies in the basis of the American economy dynamism. Its share is accounted steadily for about half of the costs and the scientific staff of the "Big 8"; it holds the first place in the global advanced technology transfer and export of the product concerned, the number of patents and inventions. The US produces 55% of world aerospace products, 34% for computer equipment and 25% of telecommunications equipment. The American economic model has other advantages that make it the most adapted to the conditions of global competition. According to the World Economic Forum, the U.S. ranks first in market openness, investment climate, availability of venture capital, computerization, educational level and the effectiveness of stimulation of labor.

The United States is the main trading nation of the Earth. It is also a major exporter and at the same time a net importer of capital. In order to preserve the leading position of the U.S. in the world economy it contributes to the international role of the dollar and it remains the main reserve and settlement means in the global financial system. In addition, the U.S. is base of many TNCs and banks that have a significant impact on the global economy.